

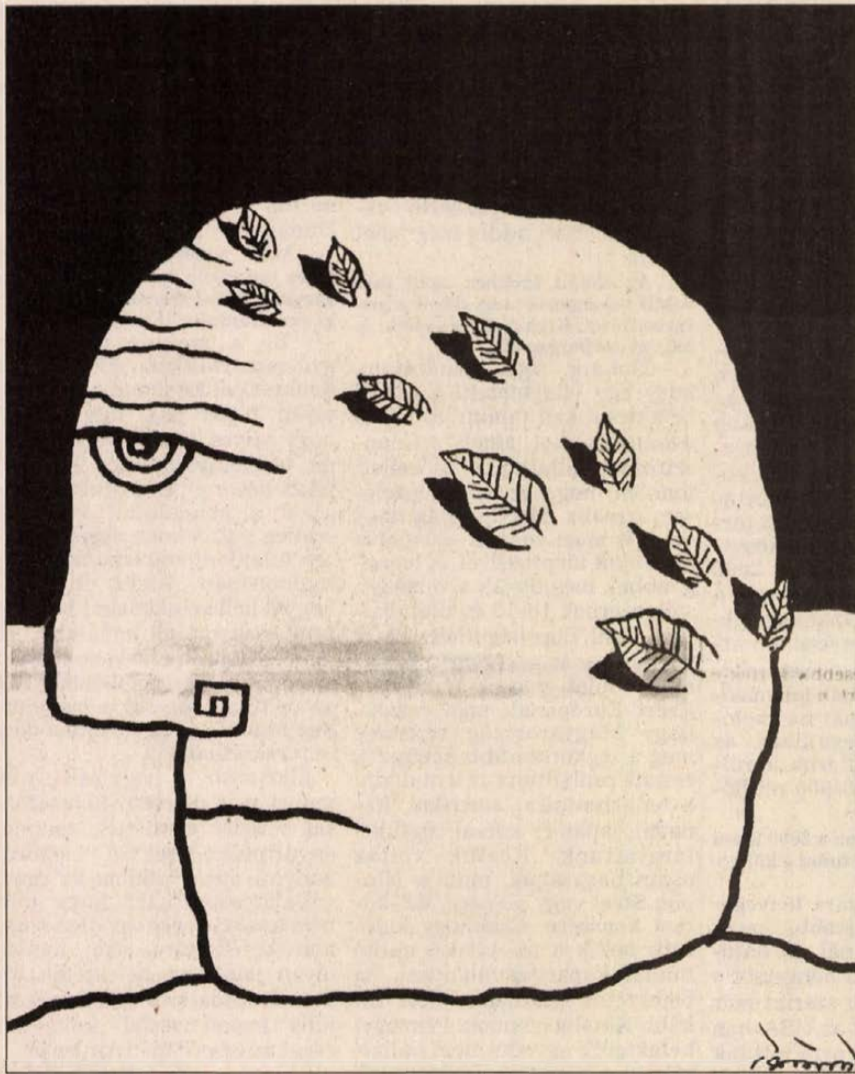
Örökösök és egyéb bohóságok

A Bábszínház vagy húsz évvel ezelőtt felkért arra, hogy fordítanám le Weill humorosan megrendítő zenéjére Brecht táncjátékát, *A kispolgár hét halálos bűnét*. Örömmel álltam kötelnek – imádom azt a fajta groteszk szellemiséget, mely jól mutat azon, hogy az úgynevezett örök erkölcsi parancsok a mi világunkban képmutatón érvényesülnek, mert a gyakorlatban elpusztítanak azokat, akik komolyan veszik őket. A szerződést azonban mégsem írtam alá, mert kiderült, hogy Brecht lánya és örököse fordítás-ellenőrző megfigyelőt akar küldeni a próbákra. Ez a hölgy egyébként is hírhedt volt akkoriban arról, hogy még a milliárdokra rúgó szerzői jogdíjnal is jobban tisztelte Ulbricht és Honecker ideológiai követelményeit. Törekvése, mely a szellemi magántulajdon szentségéből merítette legitimitását, különösen komikus volt Brecht esetében, aki 1929-ben, amikor – egyébként joggal – azzal vádolták, hogy *Koldusoperájában* ellopja egy Ammer nevezetű Vil-

őri és bírósági dokumentumokat, filmszalagokat – kizárólag a magyar és egyetemes történeti tudat kincse lehetne. A deportált vagy bíróság elé állított Nagy Imre tényei – és általában: a politikai tusák, perek, erkölcsi megpróbáltatások – nem magánygyek. Csak a pártállami törvénytelenségből ocsúdó jogi eszmélkedés rossz lelkiismeretének tulajdonítható, hogy az örökösök – mert nemcsak Brechtnek volt lánya meg veje – megfoszthatják a közösséget attól, amitől az ántivilágban is megfosztottak, és ami kizárólag őt illeti meg. Vegyük példának a Nagy Imréről készült rendőrségi filmet. Ennek láttam egy félórás változatát, de állítólag többórnyi élte túl a fővádlottat. A Miniszterelnökből olyan méltóság, olyan erkölcsi és szellemi fölény áradt, hogy a rendőrség a propagandacélból készített dokumentációt nem merte felhasználni. Mint halom, az örökösök gátolják e film bemutatását. Talán azért, mert a rendőrség filmművészei tendenciózusan válogattak a tár-

szerepet játszott. Hollós Ervinen, Erdős Péteren és a film többi gyászhuszáján kívül első sorban vele próbálták Berezék bizonyítani, hogy a huszonharmadikai tüntetés, melyet jó szándékú, csacska fiatalok kezdeményeztek, már délután, a Bem téren az ellenforradalmi csőcselék demonstrációjává torzult. Bohó mai szemmel háttartalanul komikusan azon háborgott, hogy a Bem téren már nem látott egyetlen ismerős egyetemistát és a Petőfi-kör egyetlen tagját sem, teljesen új arcok kavalkádjá áruult elé, hangoskodtak és követelőztek. Bohó felháborítónak találta, hogy a lakosság általa nem ismert egyedei is véleményt nyilvánítottak az ország dolgairól. Amikor kikaptak kezéből a mikrofont, akkor titkon, ámde hősiiesen kikapcsolta belőle az áramot. Ezzel kérkedett Bohó Róbert 1986-ban Berez televíziójában.

1996-ban mégis éppen ő rendezte a Nagy Imre-filmet a tévé számára, és ráadásul Nagy Imre-emlékplakettet is kapott. A díjazó kuratórium egyik tagjának, Hegedűs B. Andrásnak, aki mellesleg Bohóval együtt alkotta meg a szóban forgó műremeket, egy közös barátunk még a döntés meghozatala előtt emlékeztetőbe idézte Bohó hajdankori kínos hengegését a háttartalanított mikrofonról. Magam is megtettem ezt a döntés meghozatala, vagy legalábbis közléte előtt, mire ezt felelte: „A kuratórium dönt”. Hegedűs persze megérthette Bohó Bem téri rémületét. Börtönkönyvemben, nevét még elhallgatva, megörökíttettem egy bohó szellemiségű gyűjtőfogházbeli mondatát. A fülem hallatára azal rukkolt elő a fordítóiroda melletti, véccének használt cellában, ahová néhányan olykor visszavonultunk beszélgetni, hogy Nagy Imre akkor követte el a legnagyobb hibát, amikor nem lö-

TETTAMANTI BELA RAJZA

lon-fordító huszonöt versorát, óriási felháborodást keltve azt válaszolta, hogy mindig is alapvetően lazán kezelte az irodalmi magántulajdon szempontjait. A szellem magántulajdonának féltése csakugyan mélyen szellemellenes. Shakespeare-nek például – akit különben nem vádolhatunk a művészi eredetiség hiányával – egész életében egyetlen önálló sztori sem jutott eszébe, mindent lopta valahonnan. Ha már akkor kodifikálták volna ezen a területen is a diadalmal kapitalizmus nézőpontját – nevezetesen azt, hogy minden dologga vált értékű, és ennek következtében örökölhető tulajdonosi jogok fűződnek hozzá –, akkor Shakespeare néven – enyhe túlzással – csak egy szonettköltőt tisztelne az utókor. (Felróva neki, hogy a szonett is olasz találmány.)

Nálunk az utóbbi időben a művekhez fűződő jogokon kívül a személyiségi jogok jelentősége is megnőtt. Ez önmagában üdvözlendő. Csak hogy a személyiségi jogok, melyek fejlettebb jogrendszerű államokban a magánélet köré korlátozódnak, védőpajzsként borulnak közéleti tevékenységek köré is. Az oltalom persze szelektív. Kádárt nem védi már a kötelező kegyelet parancsa. De körültekintő védelemben részesül a rendszerváltozás előtti besúgói bűnök. Még képtelenebb, hogy olyan folyamatok és tények is elzárhatók a közösségtől, amelyekből ez eszményeket meríthetne. Nagy Imre életének utolsó másfél éve például – ideértve a gondolkodását és magatartását őrző kéziratait, a rend-

gyalás epizódjai között? Akkor a per anyagát kellene kiadni. Csak hogy ehhez állítólag Nagy Imre vádlott-társainak vagy ezek örökösének egy része sem járulna hozzá. Miért? Restellik talán, hogy a miniszterelnök a perben egyedül vállalta magára a halálos pátozást? Attól tartanak, hogy a mai néző vagy olvasó kényelmes karosszékéből lenézi azokat, akik el akarták kerülni az akasztófát? De hiszen csak erkölcsi kriplik követelnek hősiességet mástól. Csak ilyenek használják fel a történelem egérfogóit aktuálpolitikai gyűlölködésre. Senki sem marasztalható el azért, amiért életben akar maradni, ha ezt a vágyát nem mások kontójára realizálja. Am arra sincs joga senkinek, hogy kicenzúrázza az akasztófaig tartó helytállás folyamatát a forradalom emlékezetéből.

A Nagy Imréről készített dokumentumfilmet, amelyet nemrég mutattak be a tévén, nem volt kedvem megnézni, mert olyan ember rendezte, aki – hogy is mondjam finoman? – a börtönben köztudomásúlag megszegte a rabszolidaritás legelőkelőbb szabályait. (Fontosnak tartom leszögezni, hogy ha most ellene írok, akkor ezzel nem támasztom alá Nagy Imre örökösének egyetlen érvét sem.) Bohó Róbert filmjét azért nem néztem meg, mert tíz évvel ezelőtt láttam egy másik tévéfilmet, melyet Berez János vezérletével a forradalom harmincadik évfordulójára készítettek. Ebben a filmben Bohó úr fontos

vette szét a tömeget a rádió előtt. Itt ugyanis szintén nem kizárólag a Petőfi-kör tagjai voltak jelen.

Igen kegyetlennek tetszik, hogy ezt most megírom Bohóról és Hegedűsről. Nem bosszúvágy ihlet. Meggyőződésem szerint a Kádár-korszak minden szereplőjének a főmasszeroktól az Állami Bizalom Letéteményeseiig lehetőséget kell adni arra, hogy tisztességesen megjelenjen, vagy akár gazdagodjanak is. Legyenek milliomosok, milliárdosok, mit bánom én! Csak ne nyomuljanak ennyire. Nagy Imréről elnevezett állami kitüntetésért nem kellene pedálozniuk. Nagy Imréről nem kellene filmet készíteniük. Miért nem csinál Bohó filmet Berezről? Vagy mondjuk a börtönök operatív osztályainak tisztjeiről? Ennek az országnak igazi igazságtételre van szüksége: arra, hogy lassacskán kialakulhasson nálunk valamiféle reális erkölcsi hierarchia. Ezzel szemben a hősök tetteit megszürik, az örökös bejétek pedig forradalmi plecsniket osztogatnak az árulóknak.

Elképzelem, hogy milyen érzéssel adta át a köztársasági elnök a kitüntetést Bohó Róbertnek. Mivel Göncz Árpád is börtöntöltelék volt annak idején, lehetetlen, hogy ne tudja, kit tisztel meg kézfogásával és a miniszterelnöktől ábrázoló plakettel. Talán nem vonhatja ki magát az efféle ceremónia kötetmei alól? Akkor nagyon kevés szabadságot biztosít neki közmegebecsülésnek örvendő hivatala.

Eörsi István